

LENKA MÜLLEROVÁ

POZNÁMKA V ČESKÉ KNIŽNÍ PRODUKCI 90. LET DVACÁTÉHO STOLETÍ

Klíčová slova: Kniha, paratext, poznámka, G. Genette.

Keywords: Book, paratext, note, Genette.

The Note in the Czech Book Production in the 1990s

Abstract

The study deals with notes (“peritext”) in fiction as a source of additional information. The focus is put not only on their location, extent and the form in which they appear in the book, but it also focuses on their typology, based on the concept of Gérard Genette and Daniela Hodrová. Variations and variabilities of these notes in books published throughout the 20th century by Czech publishers are examined in thirty books. This selection can be considered as a sample of ways of publishing at the end of the millennium in the Czech Republic. At the end of the study the author suggests a schematic model of various layers of notes and their proportions in the book.

Peritext poznámka náleží k sekundárním knižním textům věcné povahy. Její umístění v knize je velmi variabilní. Poznámka může být umístěna v meziprostorech autorského textu (pod čarou¹, přímo v textu² či na jeho okrajích³ nebo se nalézá za autorským textem⁴, ať již jako samostatná část či jako součást svazku knižních paratextů). Poznámka bývá zpravidla odlišena velikostí a typem písma, vždy méně výrazným a menším. Pokud je umístěna v autorském textu, může být ohraničena závorkou či jiným znakem. Poznámka může být se zdrojovým textem vizuálně spjata číslem nebo symbolem (v takovém případě i méně zkušený čtenář

---

¹ Pod čarou je umístěna glosa a tzv. poznámka pod čarou (patová poznámka). Druhý typ poznámek může být od primárního textu oddělen i tzv. prázdným místem (Leerraum, Leerstelle).

² Jde o tzv. interlineární glosu, která je uvedena malým písmem mezi řádky.

³ Poznámkou takto umístěnou jsou marginálie, tj. komentář vysázený většinou menším typem písma na vnějším nebo vnitřním okraji strany.

⁴ Jde o tzv. koncovou poznámku (Endnote), která je umístěna na konec kapitoly nebo na konec celého díla. Má stejnou funkci jako patová poznámka, oproti ní však ztěžuje recepci díla, a to nutností četného listování čtenáře knihou.

ji může číst jako odbočku). Pokud takto spojena není, její zahrnutí do přijímaných textů závisí na čtenářské zkušenosti příjemce.

Genettova typologie zde zohledňuje – podobně jako u předmluvy a doslovu – jednak autorství poznámky, jednak míru autenticity textu, případně i časové hledisko vzniku a připojení se tohoto knižního paratextu k textu autorskému. Jednotlivé varianty jsou zachyceny v následujícím přehledu:⁵

vypravěč	autor	3. osoba	postava děje
míra	(auktorial)	(allograph)	(aktorial)
autentický	A	B	C
smyšlený	D	E	F
podvrh	G	H	I

Poznámka je tedy pojednání o různé délce (někdy i jednoslovné), které vysvětluje nebo komentuje určitý segment nebo pasáž textu. Informacemi, které příjemci poznámka zprostředkovává, mohou být údaje o zdrojích a pramenech primárního textu či jeho částech (metatextové odkazy apod.), o genezi a kontextu díla, o recepci, o autorovi, o jiným dílech aj.

Vedle literárních a scénických poznámek, jež většinou vyplňují autorský text, existují i poznámky vysvětlující, které jsou publikovány až za zdrojovým textem a odhalují čtenáři skryté symboly, citace, souvislosti či okolnosti vydání díla. První typ poznámek je útvarem druhotným, fakultativním, druhý typ se již stává nedílnou součástí díla a vytváří metatextovou vrstvu.

D. Hodrová rozlišuje následující typy poznámek:

1. poznámka učená – vážná či parodická,
2. poznámka „vydavatelská“ (fiktivní vydavatel),
3. poznámka narativní (v próze, dramatu),
4. poznámka metatextová (autorská),
5. poznámka scénická (v dramatu, poezii, próze),
- (6. poznámka empirického autora).⁶

V typologii Hodrové zcela chybí další typy poznámky, a to poznámka vydavatelská, která je součástí informačního aparátu knihy a vysvětluje původ textu, okolnosti vydání knihy, charakter a rozsah textových úprav, a autorská, v níž autor sděluje čtenáři okolnosti geneze díla, šíří dosavadního čtenářského ohlasu či návod k recepci textu.

Podle zaměření lze poznámku rozdělit na bibliografickou a vysvětlující (slovníková i interpretační). V jednotlivých knihách se můžeme setkat s různými ekvivalenty názvu tohoto sekundárního knižního textu – vydavatelská, ediční, redakční, případně i textologická poznámka apod.

⁵ GENETTE, G. *Paratexte. Das Buch vom Beiwerk des Buches*. Frankfurt am Main 1993, s. 176.

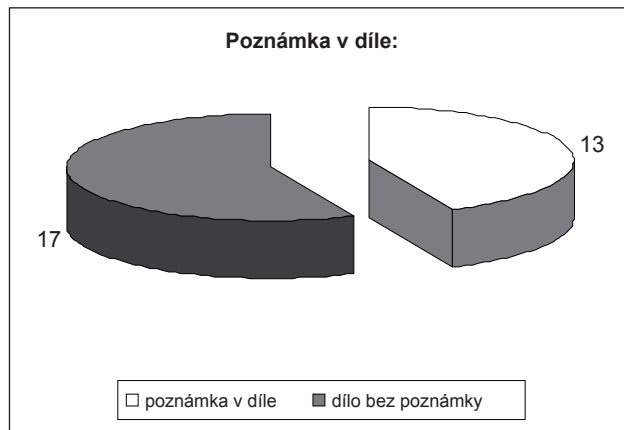
⁶ HODROVÁ, D. a kol. ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst 2001, s. 297.

Dále Hodrová uvádí: „Jednotlivé typy poznámek, umístěných pod čarou, za textem, uvnitř textu (v závorkách, jako samostatný blok), na jeho okraji (před vlastním textem části, kapitoly, dějství, scény), se k textu [autorskému, pozn. L. M.] vážou různě těsně. Nejtěsněji se s ním pojí poznámky narativní (zejména v próze) a scénické (v dramatu...), dále pak poznámky ‚vydavatelů‘ nalezených rukopisů, které ‚zvěrohodňují‘ statut díla a bez kterých by dílo nabylo zcela odlišného charakteru.“⁷ Někdy téměř neexistuje rozdíl mezi koncem zdrojového textu a poznámkou, poznámkou a komentářem. V tvorbě 20. století dochází k osamostatňování poznámky jako svébytné součásti literárního díla, která určitým způsobem autorský text dokonce vytěsňuje.

Základní funkcí poznámky je tedy definovat nebo vysvětlit termíny, skryté nebo přenesené významy, citáty a další zdroje, k nimž odkazuje autorský text. Poznámka rovněž zprostředkovává další informace a dokumenty, které souvisí se zdrojovým textem či případně objasňuje proces vzniku knihy (např. textologické úpravy apod.). Specifickou funkcí poznámky je její fiktivní informace.

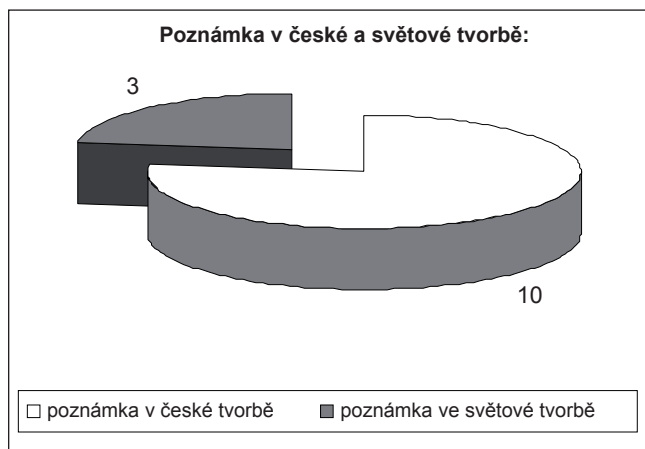
Existence poznámky je poměrně typickým rysem české vydavatelské praxe. Zkoumanými knižními paratexty jsou tituly beletristické produkce šesti českých nakladatelství v 90. letech dvacátého století – Argo, Nakladatelství Lidových novin (dále NLN), Host, Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o. (dále IŽ nebo Ivo Železný), Knižní klub (dále KK) a Mladá fronta (dále MF), jejichž výběr reprezentuje vydavatelskou tvorbu na konci dvacátého století. Soubor zvolených nakladatelství tedy zahrnuje jak začínající vydavatele, kteří si teprve cestu ke čtenáři a knižnímu trhu nacházeli, tak i nakladatelství, jež měla k dispozici zahraniční know-how. Výběr představuje produkci nejen komerčních nakladatelství, ale i těch, která se zabývala kvalitnější literární produkcí a snažila se přinášet českým čtenářům kvalitní texty autorů nejen etablovaných, ale i začínajících. Literární díla jsou vybrána tak, aby pokud možno rovnoměrně pokryla produkci 19. a 20. století, prózu i poezii, českou i světovou literaturu, tvorbu oficiální i tzv. neoficiální.

Poznámky jsou – jak již bylo výše uvedeno – frekventovaným knižním paratextem, což je patrné i z následujícího grafu:

⁷ HODROVÁ, D. a kol. ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst 2001, s. 297.

V převážné většině případů jsou poznámkami opatřena díla českých autorů:

Poznámkami jsou obklopena (či vyplněna) především básnická díla, a to jak v české, tak i ve světové tvorbě (jde o celkem osm českých básnických sbírek, a to především nakladatelských výborů z díla, a dva básnické výbory světových autorů). Poznámky jsou v jednotlivých dílech nazývány

rozdílně – vydavatelská poznámka, ediční poznámka, ediční zpráva, redakční zpráva či dodatky, a lze je souhrnně označit jako nakladatelské poznámky týkající se zdrojového textu díla a bibliografické poznámky, jež obsahují zkrácenou informaci o autorově životě a díle. Dalším existujícím typem jsou autorské poznámky.

Ve sledovaných dílech převažují poznámky rozsáhlejšího charakteru, jež jsou umístěny za autorským textem, pouze ve třech případech jde o poznámky vyplňující zdrojový text.

Přehled poznámek umístěných za autorským textem je v následující tabulce:

Autor	název díla	Poznámky	Autor ⁸	Nakladatelství
Durych	Zastavení	Vydavatelská	Z. T. (Zina Trochová)	Mladá fronta
Gellner	Tepló zhaslého plamene	Ediční	V. K. (Vladimír Křivánek)	Mladá fronta
Kabeš	Odklad krajiny	Autorova	p. k. (Petr Kabeš)	Mladá fronta
Mickiewicz	Balady a romance	Ediční	V. D. (Vlasta Dvořáčková)	Mladá fronta
Němcová	Babička	Ediční	R. A. (Robert Adam)	Nakladatelství LN
Němcová	Babička	Vysvětlivky	R. A. (Robert Adam)	Nakladatelství LN
Neruda	Knihy básní	Ediční zpráva	Neuvedeno (A. Haman)	Nakladatelství LN
Rais	Zapadlí vlastenci	Vydavatelská	Redakce Knižního klubu	Knižní klub
Rimbaud	Já je někdo jiný	Vydavatelská (ediční)	L. Č. (Lumír Čivrný)	Mladá fronta
Rimbaud	Já je někdo jiný	Redakční	G. Ch. (G. Chalupská)	Mladá fronta
Rimbaud	Já je někdo jiný	Dodatky k 2.vydání	J. P. (J. Pelán)	Mladá fronta
Rimbaud	Já je někdo jiný	Bibliografická	Neuvedeno	Mladá fronta
Seifert	Maminka	Vydavatelská	Jarmila Víšková	Mladá fronta
Slavík	Básnické dílo I., II.	Vydavatelská	neuvedeno (M. Trávníček)	Host
Slavík	Básnické dílo I., II.	Bibliografická	neuvedeno (M. Trávníček)	Host
Škvorecký	Lviče	Ediční	Vladimír Justl	Ivo Železný
Škvorecký	Lviče	Autorova	Josef Škvorecký	Ivo Železný

⁸ Přepis signatury tvůrce poznámky respektuje uvedení v díle, tj. včetně pravopisných odchylek. V závorce jsou uvedena jména editorů, jejichž identifikace byla provedena pomocí údajů v tiráži. Pokud by byla identifikace nejednoznačná, autorství je označeno jako „neuvedeno“.

Autor	název díla	Poznámky	Autor	Nakladatelství
Škvorecký	Lviče	Textologická	Lenka Ščerbaničová	Ivo Železný
Vonnegut	Kolibka	Bibliografická	Neuveдено	Mladá fronta

Nakladatelské poznámky v produkci českých nakladatelství v 90. letech 20. století nejčastěji informují čtenáře o prvním vydání autorského textu (např. Rais, Němcová, Neruda, Slavík), případně podobách dalších vydání (např. Němcová, Škvorecký, Neruda): „Dílo [*Babička*, pozn. L. M.] vyšlo poprvé na jaře až v létě 1855 ve čtyřech sešitech nákladem Jaroslava Pospíšila v Praze, rukopis se nedochoval. Podruhé bylo vydáno roku 1862 jako první díl Sebraných spisů Boženy Němcové u Antonína Augusty v Litomyšli (rovněž ve čtyřech sešitech). Druhé vydání vypouští motto a dedikaci a obsahuje řadu tiskových chyb a neautorských úprav [...]“⁹

Dalšími sděleními jsou informace o jazykových úpravách autorského textu v aktuálním vydání a jejich zdůvodnění příjemci textu (např. Rais, Neruda, Škvorecký, Němcová, Durych): „Funkční odlišnosti v psaní velkých písmen tolerujeme [...]. Sjednotili jsme však psaní velkého písmene u zájmena Ty, Tvůj na ty, tvůj. Funkční odlišnosti respektujeme i v interpunkci [...]. Zachováváme i plynulost veršů a převážně šetříme malá písmena po otazníku či vykřičníku. Sjednotili jsme též psaní uvozovek. [...] Cílem úprav bylo zachovat zvláštnosti Nerudova stylu a zároveň přizpůsobit text přítomnému jazykovému úzu tak, aby i jeho podoba přispěla k vědomí životnosti básníkova odkazu.“¹⁰

U básnických výborů je nakladatelská poznámka často věnována autorskému záměru editora sbírky. Zatímco tedy editorka básní A. Mickiewiczze zařadila „v souladu s polskými zvyklostmi [...] napsané básně tematicky příbuzné Baladám a romancím [...]“¹¹, „Snahou pořadatele [editora povídek J. Durycha, pozn. L. M.] bylo soustředit ty prózy, které mohou demonstrovat vývoj Durchovy povídkové tvorby a které si přitom dodnes zachovaly nespornou uměleckou hodnotu a čtenářskou svěžest.“¹² Editor Gellnerova díla uvádí: „Respektoval jsem čtenářský záměr edice, v rámci kterého jsem se pokusil o novou interpretaci básnického díla Gellnerova. Rezignoval jsem na zachování knižních souborů básníkem vydaných či připravených k tisku a vytvořil tři oddíly nové, přičemž jsem v obsahu označil zkratkami původní zařazení jednotlivých básní [...]“¹³ Volba ich-formy či er-formy, případně 1. osoby plurálu je plně identická s rozhodnutím

⁹ J. Janáčková v Ediční poznámce. In NĚMCOVÁ, B. *Babička*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1999, s. 345.

¹⁰ A. Haman v Ediční zprávě. In NERUDA, J. *Knihy básní*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, s. 478.

¹¹ V. Dvořáčková v Ediční poznámce. In MICKIEWICZ, A. *Balady a romance*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, s. 150.

¹² Z. Trochová ve Vydavatelské poznámce. In DURYCH, J. *Zastavení*. Praha: Mladá fronta 1996, s. 327.

¹³ V. Křivánek v Ediční poznámce. In GELLNER, F. *Teplé zhaslého pramene*. Praha: Mladá fronta 1997, s. 137.

přístupu editora k autorskému textu. V případě subjektivní interpretace díla editor prostřednictvím těchto knižních paratextů komunikuje se čtenářem intenzivněji a emotivněji, někdy i manipulativněji, v případě kritického vydání se zaměřuje spíše na faktografickou stránku editorského procesu. Zmíněná emotivnost a subjektivita se neprojevuje ani tak v ediční poznámce, jako v dalším typu knižního paratextu, s nímž je v tomto případě ediční poznámka těsně spjata – v doslovu.

Součástí vydavatelských poznámek jsou i bibliografické údaje, ať již jako součást poznámky (např. Durych, Neruda, Mickiewicz) či jako samostatný text (např. Vonnegut, Rimbaud). Vonnegutova bibliografie nápadně připomíná charakter záložkového textu a do bloku knihy byla zařazena z důvodu brožovaného výtisku, a tím i omezeného prostoru obálky knihy. Součástí takových bibliografických údajů jsou již hodnotící soudy editora a interpretační charakter textu (např. „Rozpačitou čtenářskou a kritickou odezvu na prvotinu a další romány [...] vystřídala v polovině 60. let ohromná vlna zájmu a popularity [...]“, „Vonnegutova charakteristická jízlivá kritika technokratické a antropocentrické moderní společnosti ve formě antiutopie se objevuje i v dalších románech [...]“¹⁴). Bezprostřední blízkost autorskému textu a v tomto případě neexistence dalších textů tohoto typu však zesiluje „vědeckou“ informační hodnotu tohoto knižního paratextu a stává se jakousi náhradou chybějícího aparátu.

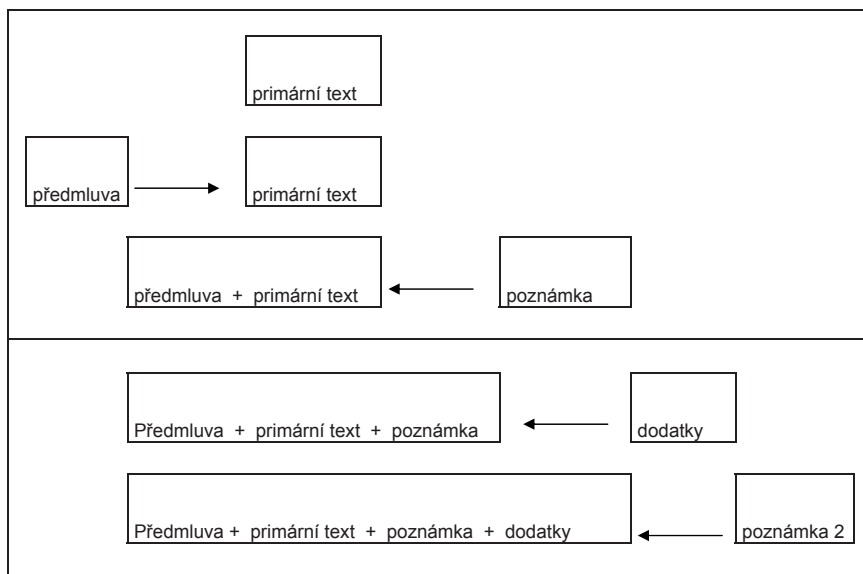
Výjimečné místo mezi sledovanými díly zaujímá Rimbaudův výbor poezie a korespondence. Je totiž téměř jedinou knihou, v níž lze sledovat Genettem popsané časové vrstvení knižních paratextů,¹⁵ které zvláště u tohoto typu peritextu reflektuje spíše genezi a obsah původních peritextů než primární text. První vydání¹⁶ Rimbaudovy knihy dopisů a poezie bylo sestaveno L. Čivrným, který uvedený výbor peritextově „vybavil“ – napsal úvodní studii s názvem Zdroj neporovnatelného světla, která čtenáře informuje o kontextu autorovy tvorby, vybral obrazový materiál a postextově zařadil i dvojdílnou ediční poznámku s názvem Život Arthura Rimbauda a Vydavatelova poznámka, jež obsahuje rozsáhlý soupis rimbaudovských biografických dat a bibliografie. Druhé vydání o téměř třicet let později (1999) v témže nakladatelství obsahuje navíc Dodatky k druhému vydání a Redakční poznámku. První text (Dodatky) doplňuje především Čivrného Vydavatelovu poznámku, a to o tři nová souborná Rimbaudova díla z let 1961, 1972 a 1991 a o nové, v předchozím vydání neuvedené, literární zdroje o Rimbaudovi jak v českém, tak i ve francouzském literárním prostředí. Zatímco tedy „originální“ Čivrného předmluva prezentuje a komentuje primární text a Čivrného Vydavatelova poznámka tento text „prodlužuje“ a moduluje vnesením dalších informací týkajících se primárního textu, pak v dalším vydání následně připojené Pelánovy dodatky již komentují a doplňují všechny tyto uvedené texty knihy

¹⁴ Autor neuveden ani v tiráži. In: VONNEGUT, K. *Kolibka*. Praha. Mladá fronta 1994, s. neuvedena.

¹⁵ Další knihou, v níž dochází k vrstvení peritextů, je např. Škvoreckého dílo *Lviče*. Jde však o jinou koncepci knižních paratextů (o tom viz dále).

¹⁶ První vydání vyšlo také v nakladatelství Mladá fronta.

(primární i peritextové) dohromady.¹⁷ Obdobně je funkční i druhý přiřazený peritext knihy – Redakční poznámka od G. Chalupské, který komentuje nejen změny v primárním textu, vyvolané kritickou čtenářskou reflexí, ale i formát Dodatků k druhému vydání. Celé působení peritextů knihy lze znázornit takto:

Vysvětlivky:

- primární text – Rimbaudova poezie, korespondence – výbor z roku 1961 (L. Čivrný)
- předmluva – Zdroj neporovnatelného světla – 1961 (L. Čivrný)
- poznámka – Život Arthura Rimbauda a vydavatelova poznámka – 1961 (L. Čivrný)
- dodatky – Dodatky k druhému vydání – 1999 (J. Pelán)
- poznámka 2 – redakční poznámka – 1999 (G. Chalupská)

Lze říci, že dříve vydaný peritext se v takovém případě stává komunikačně nedílnou součástí primárního textu, jakýmsi „prodlouženým“ zdrojovým textem, jenž je zahrnut do perspektivy pozorování později vydaného knižního paratextu. Takový peritext je pak „odpovědí“ kritickým ohlasům knihy, reflexí případných korektur primárního textu i aktualizací kontextové roviny díla.

Autorská poznámka se ve sledovaném souboru děl devadesátých let dvacátého století objevuje pouze dvakrát, a to v knihách Škvoreckého *Lviče* a Kabešové *Odkladu krajiny* – pokaždé však v jiné podobě.

Autorská poznámka v knize J. Škvoreckého je součástí celkem tří post-textově zařazených peritextů knihy, z nichž dva jsou nakladatelské (V. Justl, L. Ščerbaničová) a jeden autorský. J. Škvorecký jej napsal právě pro ojedinělý projekt edice *Spisy Josefa Škvoreckého pro Železného vydavatelství* a popisuje v něm nejen

¹⁷ Pokud by v díle existovala předmluva téhož novějšího data, byla by i ona zahrnuta do souboru textů komentovaných poznámkou dalšího vydání.

vznik knihy *Lviče* a její osudy v literární historii, ale zároveň čtenáře informuje o její úspěšnosti („Na Západě se stalo *Lviče* – spolu se *Zbabělci* a *Bassaxofonem* – mou **nejvydávanejší knihou** obvykle pod titulem *Minulost slečny Stříbrné / Miss Silver's Past*, o němž americký nakladatel opět usoudil, že je **komerčně vhodnější**. Kniha vyšla nejméně v **osmnácti vydáních** v různých zemích **západního světa**. K prvnímu americkému vydání [...] napsal předmluvu Graham Greene, a tu převzala všechna pozdější anglická vydání, i některá jinojazyčná...“¹⁸ [zvýrazněné pasáže – L. M.]). Čtenářská úspěšnost románu je ve zmíněném svazku knižních paratextů dána do kontrastu s předchozí autorovou detailní informací o komplikovaném prosazování díla: „K vydání jsem román nabídl Mladé frontě, někdy v roce 1967, když tam byl šéfredaktor Karel Šiktanc. Přislíbil vydání, jenže měl nad sebou ultraskalního Ivana Skálu jako ředitele. Ten si mě zavolaal a sdělil mi, že takovýhle román pochopitelně vyjít nemůže [...]“¹⁹, autorským záměrem: „Posedly mne precizní formulace [...] a jeho podmanivý důraz na vizuálnost textu (Mým cílem [...] je, abyste pod vlivem psaného slova slyšeli, cítili, především jím však je, abyste viděli). Jako každý žák velkého mistra jsem to ve *Lvičeti* možná trochu přehnal, ale snad ne zase tak moc“²⁰ a s informací ediční poznámky, která Škvoreckého pojednání předchází a popisuje další nesnadný literární život knihy: „Vydání *Lvičete*, napsaného v letech 1963–1967, nenašlo v roce dokončení nakladatele, taktak uteklo stranickému dohledu na jaře 1969, následná reedice šla do stoupy. Poté vyšlo česky pouze v exilu v březnu 1974 v torontském nakladatelství manželů Škvoreckých Sixty-Eight Publishers, Corp.“²¹

V druhé části Autorovy poznámky poskytuje J. Škvorecký svému potenciálnímu příjemci recepční návod a možnost identifikace se „správným“ interpretačním řešením předloženého díla: „Nejnápadnějším rysem románu je samozřejmě zpodobení kabaretu ideologicky správné (na Západě se tomu dnes říká politically correct) literární kritiky a nakladatelské politiky. Jenomže v mém autorském záměru to byla spíš vedlejší kolej. [...] Všechny postavy románu mají protějšky ve skutečném životě – až na slečnu Stříbrnou“²² etc. Škvorecký se soustřeďuje především na jednotlivé prvky tematické roviny díla, a to zvláště tématu a postav, a explicitní objasnění vlastního, pro Škvoreckého typického, pojetí detektivního žánru: „[...] detektivka, kde povinná vražda je spáchána nikoliv na začátku, ale na samém konci příběhu. Čtenář, který chce porozumět tajemství slečny ze *Zverexu*, musí si všimnout stop, jež se v textu vyskytují všechny před vraždou a na něž čtenář nesoustřeďuje pozornost, obvyklou u čtenářů detektivek, protože neví, že vlastně čte detektivku.“²³

18 J. Škvorecký v Autorově poznámce. In ŠKVORECKÝ, J. *Lviče*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1996, s. 272–273.

19 ŠKVORECKÝ, J. *Lviče*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1996, s. 272–273, s. 269.

20 ŠKVORECKÝ, J. *Lviče*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1996, s. 272–273, s. 271.

21 ŠKVORECKÝ, J. *Lviče*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1996, s. 272–273, s. 269.

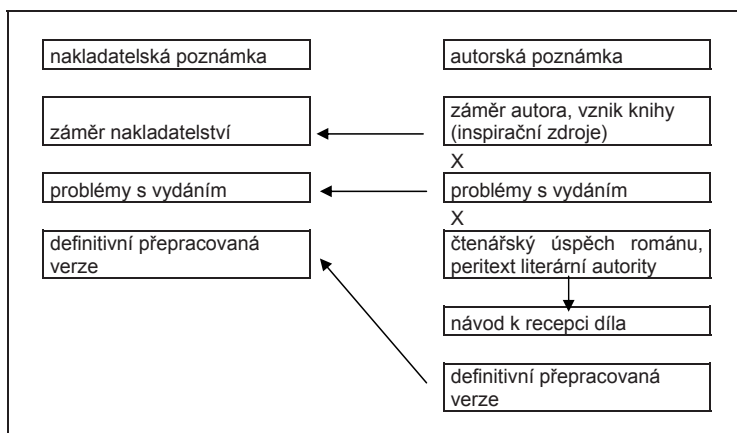
22 J. Škvorecký v Autorově poznámce. In ŠKVORECKÝ, J. *Lviče*. Praha 1996, s. 272–273.

23 ŠKVORECKÝ, J. *Lviče*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1996, s. 272–273, s. 272.

Poslední část autorské poznámky je opět informačně identická s nakladatelskou poznámkou – proměna primárního textu, vyvolaná zkušenostmi z amerického nakladatelského prostředí, je také závěrečnou částí ediční poznámky. Splývání hlediska autora a „literárního agenta“ či „vydavatele“ je zde zřetelné.

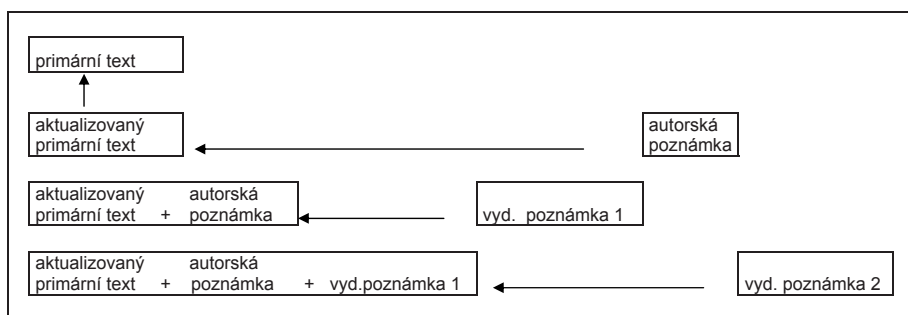
Koexistence obou peritextů díla lze znázornit takto:

Vysvětlivky: X – kontrast

Lákadlem pro čtenáře je tedy rozehraná autorsko-nakladatelská hra mnoha aspektů – inspirace u nás dlouho nevydávaného a známého autora u čtenářsky ověřených literárních autorit, „problematičnost“ vydání díla, čtenářský úspěch, autoritou napsaný peritext, „aktualizovaná“ verze dříve u nás vydaného díla, vyvolaná americkým nakladatelským prostředím i „usnadnění“ četby explicitním návodem k recepci díla – která v polovině devadesátých let spolu s mimoknižním aspektem sběratelské potřeby (*Lviče* vyšlo jako 5. titul ediční řady) vytváří účinnou propagačně orientovanou komunikaci nakladatele s potenciálním čtenářem.

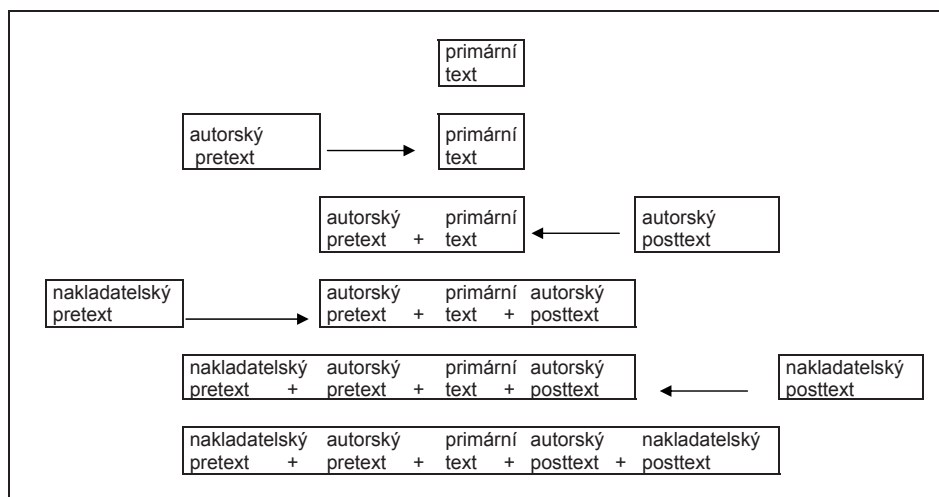
Systém vrstvení – zde pouze posttextových-peritextů lze zobrazit následujícím způsobem:

Vysvětlivky: primární text – text prvního vydání *Lvičete* z roku 1970
aktualizovaný primární text – vydání *Lvičete* v roce 1996

autorská poznámka – Autorova poznámka – 1996 (J. Škvorecký)
 vyd. poznámka 1 – Ediční poznámka – 1996 (V. Justl)
 vyd. poznámka 2 – Textologická poznámka – 1996 (L. Ščerbaničová)

Ve Škvoreckého díle je tedy patrný další typ hierarchického působení knižních paratextů v prostoru knihy, v němž je podobně jako v díle S. Zweiga zřetelné primární postavení autorského peritextu před knižním paratextem nakladatelským. Z uvedených tří příkladů peritextových svazků (Zweig, Rimbaud, Škvorecký) a dalších výše popsaných souvislostí lze vyvodit obecný model vztahů jednotlivých prvků svazku peritextů v knize:

Další vrstvení jednotlivých peritextů následných vydání díla postupuje analogicky dle zobrazeného modelu. Přítomnost všech peritextů v knize není nezbytná (a není ani obvyklá) a absence některého z nich neovlivňuje změnu hierarchické posloupnosti jednotlivých prvků řady.

Naopak Kabešovy autorské *poznámky* v úvodní části informují čtenáře o vzniku jednotlivých básní („většina veršů vznikala v l. 1966 a 67. Pouze druhá smrt je z léta 1968, odklad safari a konečná redakce starší kůže pod buben spadají pak do jara 1969, kdy jsem sbírku odevzdal nakladatelství“²⁴ – v ukázce je respektováno autorovo užití jazyka, L. M.) a posléze přijímají podobu peritextů tzv. otvírajících text²⁵ – jde o fragmentárně pojaté vysvětlivky autora zasazující verše do literárního a duchovního kontextu a připomínající spíše rejstřík knihy.

Rozsah jednotlivých poznámek ve sledovaných knihách je velmi rozmanitý. Vedle obsáhlých mnohastránkových vydavatelských poznámek kritických vydání Nakladatelství Lidové noviny se objevují i kratší útvary, soustředující se spíše

²⁴ P. Kabeš ve své *poznámce*. In: KABEŠ, P. *Odklad krajiny*. Praha: Mladá fronta 1992, s. 83.

²⁵ Do tohoto typu knižních paratextů patří např. rejstřík, registr a všechny druhy soupisů (obsah, seznam pramenů, ilustrací a zkratk) apod.

na méně detailní informace, a poznámky pouze několikařádkové, omezující se na sdělení základních a nezbytných informací. Relativní stručnost vydavatelských poznámek je v řadě případů „vyvážena“ dalšími typy knižních paratextů, jež jsou věnovány dalším, rozšiřujícím informacím o díle či autorovi.

Poznámky umístěné v meziprostoru autorského textu jsou zaznamenány v následující tabulce:

autor	název díla	poznámky	autor	nakladatelství
Mickiewicz	Balady a romance	autorství části básně	neuveдено	Mladá fronta
Krchovský	Básně	názvy sbírek	neuveдено	Host
Němcová	Babička	regionální název	neuveдено	Nakladatelství LN

Poznámky vyplňující meziprostor autorského textu jsou méně početné a oproti předchozím oběma typům poznámek rozsahem výrazně kratší. Jejich heslovitá podoba zcela odpovídá jejich doplňkové funkci. Mickiewicz přiznává autorství části básně jinému tvůrci, v Krchovského díle slouží poznámky k identifikaci sbírky, z níž je báseň vybrána, a v knize *Babička* jde o zpřesnění méně známého místa děje. Autorství všech poznámek však není explicitně uvedeno a v některých případech se stanovuje pouze velmi obtížně.

Poznámka je tedy peritextem, jenž je v české knižní produkci používán multi-lokálně, a to v závislosti nejen na autorství peritextu, ale i na době vzniku a účelu komunikace vydavatele se čtenářem a mimoliterárním kontextem díla, zejména epitextovou komunikací. Obdobně je variován i rozsah a forma poznámky, jež je dále ovlivňována dalšími aspekty, například kvantitou existujících jiných peritextů knihy apod. Model vrstvení uvedených peritextů však není schématem dogmatickým, jeho porušování především absencí nebo vyšší kvantitou některého z typů poznámek je plně podřízeno nakladatelskému záměru komunikace s potenciálním příjemcem textu.

Prameny

ARGO

CHASE, J. H. *Rakev z Hongkongu*. Praha: Argo 1994.

VONNEGUT, K. *Časotřesení*. Praha: Argo 1998.

WEINER, R. *Škleb*. Praha: ARGO 1993.

Host

BALABÁN, J. *Prázdniny*. Brno: Host 1998.

KRCHOVSKÝ, J. H. *Básně*. Brno: Host 1998.

SLAVÍK, I. *Básnické dílo*. Brno: Host 1999.

SLAVÍK, I. *Básnické dílo II*. Brno: Host 1999.

Nakladatelství Ivo Železný

CLAUSENOVÁ, B. *Kathrinino štěstí*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1992.

HANUŠ, M. *Konkláve*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1994.

ŠKVORECKÝ, J. *Lviče*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný 1996.

Knižní klub

HAILEY, A. *Detektiv*. Praha: Knižní klub 1998.

CHRISTIE, A. *Vražda v Orient-expresu*. Praha: Knižní klub 1994.

RAIS, K. V. *Zapadli vlastenci*. Praha: Knižní klub 1996.

SIMMEL, J. M. *Mějte naději*. Praha: Knižní klub 1993.

STENDHAL. *Červený a černý*. Praha: Knižní klub 1993.

ZWEIG, S. *Josef Fouché*. Praha: Knižní klub 1994.

Nakladatelství Lidové noviny

NĚMCOVÁ, B. *Babička*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1999.

NERUDA, J. *Knihy básní*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998.

Mladá fronta

DURYCH, J. *Zastavení*. Praha: Mladá fronta 1996.

HRUBÍN, F. *Romance pro křídlovku*. Praha: Mladá fronta 1998.

GELLNER, F. *Teplo zhaslého plamene*. Praha: Mladá fronta 1997.

KABEŠ, P. *Odklad krajiny*. Praha: Mladá fronta 1992.

LUSTIG, A. *Porgess*. Praha: Mladá fronta 1995.

MÁCHA, K. H. *Máj*. Praha: Mladá fronta 1999.

MICKIEWICZ, A. *Balady a romance*. Praha: Mladá fronta 1998.

RIMBAUD, J. A. *Já je někdo jiný*. Praha: Mladá fronta 1999.

SEIFERT, J. *Maminka*. Praha: Mladá fronta 1997.

ŠIKTANC, K. *Šarlat*. Praha: Mladá fronta 1999.

ŠKVORECKÝ, J. *Konec poručíka Borůvky*. Praha: Mladá fronta 1992.

TOLKIEN, J. R. R. *Básně I., II, III*. Praha: Mladá fronta 1995.

VONNEGUT, K. *Kolibka*. Praha: Mladá fronta 1994.

Literatura

GENETTE, G. *Paratexte. Das Buch vom Beiwerk des Buches*. Frankfurt am Main 1993.

HODROVÁ, D. a kol. ... *na okraji chaosu ... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst 2001.